

EĞİTİM VE İRŞAT FAALİYETLERİMİZDE KUR'AN'IN YERİ

Kur'an, Allah Resulü'nün rehberliğinde Sahabe-i Kiram'ın gerçekleştirdiği tevhid mücadelesini bizlere anlatır. Onlar, Allah'ın gönderdiği mesaj ve emirlere doğrudan muhatap olan, ivazsız ve tavizsiz bir şekilde bunları uygulayan kimselerdir. Başka bir ifadeyle onlar can ve mallarını ortaya koyan, kısaca bu uğurda bedel ödeyen kimselerdi. Nitekim ayette Ashab'ın bu hasbiliği, ilahi buyruklar karşısında onların "semi'nâ ve ete'nâ/emrin başımız üstüne" ifadeleriyle dile getirilir. Bu açıdan, ayetler ve siyer eşliğinde Sahabe'nin hayat felsefesini anlamaya ve onlardan ders almaya çok ihtiyacımız vardır. Çünkü aksi takdirde, bizi tembelleğe ve rehavete sürükleyen yeni yeni müslümanlık algıları üretiyoruz.

Kur'an'la kurulan ilişki değişiyor

Asr-ı Saadet sonrası asırlara geldiğimizde, Kur'an'ın aydınlık yolunda yürüyen ve sayısını bilemediğimiz nice salih insanlar ve topluluklar yetişmiştir. Diğer taraftan Kur'an, başta tefsir, dil, kıraat, tecvit, hat olmak üzere çok çeşitli ilim ve sanat dallarının konusu olmuştur. Bunlar, İslam medeniyetinin gelişimine ve müslümanların ihtiyaçlarına bağlı olarak ilmi düzeyde Kur'an'la kurulan ilişki biçimleriydi. Avam dediğimiz toplum çoğunluğunun Kur'an'la olan ilişkisi de, daha ziyade okumak, sevap kazanmak ve geçmişlerin ruhlarına bağışlamak şeklinde olmuştur. Bu süreçte Kur'an'la ilgili yeni ilişki alanlarının oluştuğunu ve İlâhî Kelâm'a farklı rollerin biçildiğini görüyoruz. Dolayısıyla ilahi Kelâm'la olan ilişki, başlangıçtaki sadece amele ve doğrudan eyleme dönük halinden bir ölçüde farklı bir yöne evrilmiştir. Elbette ki insanlar, ifade yerinde ise, Kur'an'la mayalanmış bir kültür içinde yaşıyorlardı. Ancak halkın büyük çoğunluğunun nazarında Kur'an'a biçilen rol, okunup belaların def edilmesi ve şifa bulmaları için hastalara tilavet edilmesiydi. Bugün de bu gelenek ve uygulamalar büyük ölçüde devam etmektedir.

Bu uygulamalar elbette ki tabiatı itibariyle yanış değildir. Yanış olan, bunların esas kabul edilip insanları ve toplumları yücelten ilahi değerlerin öğrenilmesinin ikinci planda kalmasıdır. Nitekim Allah Resulü'nün bu yanışa dikkat çektiği, amel edilmeden tilavet edilen Kur'an'ı, ilmin kaybolması şeklinde değerlendirdiği nakledilir. (İbn Mace, Sünen, Fiten, 14) Bu yanışa, asırlar öncesinde Hasan Basrî de şöyle işaret etmiştir: "Kur'an, emirleriyle amel edilsin diye indirilmiştir, ancak insanlar onun tilavetini amel edinmişlerdir." (İbnü'l-Cevzî, Telbîsu İblîs, Mısır, 1368, 113) Gazzâlî'nin de benzer bir yorumu yaptığını görüyoruz. (İhyâ, Mısır, I, 324) Demek ki bir takım uygulamalar tabiatı itibariyle sevap olabilirler. Ancak bizim bunları, Kur'an'ın esas amaçlarını unutup birinci sıraya koymamız, bir sapmaya sebep olabilmektedir. Tabii bu durumun ortaya çıkmasında bugün olduğu şekliyle bilgiyi yayma vasıtalarının tarihte olmaması da etkili olmuştur. Yine geçmiş asırlarda Kur'an'ın anlaşılması ve tefsiri üst düzey ilim insanların bir faaliyeti olarak görülüyordu.

Toplumumuzun Kur'an'a olan saygısı, her şeyin üstündedir. Millet ruhunun ve kimliğinin oluşmasında Kur'an'ın apayrı bir yeri ve sembolik bir değeri vardır. Mesela, Topkapı sarayında Hırka-i Saadet dairesinde, asırlardır hiç kesintisiz Kur'an okunmasının, bu açıdan ayrı bir anlam ve önemi vardır. Problem, Kur'an'a olan bu yüksek ilginin dini hayatın geliştirilmesinde arzu edilen seviyede fonksiyonel bir hale getirilememesidir. Bu konuda yapmamız gerekenler vardır. Mesela toplumun kültürel olarak İlahi Kelam'la çok değişik temas noktaları söz konusudur. İşte, Kur'an'ın mesajını insanlara aktarmak için bunları fırsat olarak değerlendirmemiz lazımdır.

Mesela genelde cenazelerde, taziyelerde Yâsin, Mülk, Kıyâmet sûreleri ve aşr-i şerifler okunur geçilir. Hâlbuki bu sureler üzerinden müslümanlara onlarca mesaj vermek mümkündür. Dolayısıyla bu tür çabaları yoğunlaştırmamız gerekiyor. Yine bilindiği üzere, ülkemizin bazı bölgelerinde bin bir hatim merasimleri yapılmaktadır. Biz bu merasimlere mesela neden 1001 Kur'an meali veya özlü Türkçe tefsirleri okumayı ilave etmiyoruz? Yani gelenekleri yenilememize ihtiyaç vardır. Yoksa okuyucuların ayetlerdeki müjde-uyarı, teşvik-sakındırma, emir ve yasaklarla yüz yüze gelmeleri daha az mı sevaptır? Kur'an'ın esas amacı da bu değil midir? Diğer taraftan, camilerde okunan aşr-i şeriflerin meallerinin ışıklı levhalarda yansıtılmasına gereken önem verilmelidir. Ayrıca mukabelelerde okunan cüzlerden mesaj içeriği olan ayetler seçilerek açıklanmalıdır. Bunlar, belirli yerlerde değil, ülke sathında gittikçe yaygınlaştırılmalıdır. Yine tashihi Hurûf, Hüsn-i Tilavet programlarında mesaj içeriği zengin ayetlerin seçilip ezberlenmesi ve bunların meallerinin belenmesi konularına özel bir ağırlık verilmelidir. Aşere Takrib okuyan ve okumakta olan çok sayıda hoca vardır, bu alana ilgi gittikçe de artmaktadır. Bu hocalar, meclislerde okudukları aşr-i şeriflerin manalarını muhataplara anlatma konusunda ne kadar gayret gösteriyorlar? Her şeyden önce bu hocaların böyle bir görevlerinin olduğu bilinmelidir. Çünkü Kur'an'ın insanlığa gönderilmesinin esas gayesi onun tebliğ ve tebyîn edilmesidir. Dolayısıyla okuyucuların onun tilaveti yanında bu hususu da dikkate almaları gerekmektedir.

Hafız sayısı artıyor, ancak...

Şu anda Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı kurslarda yaklaşık seksen bin civarında genç hafızlık yapmaktadır. Bizler haklı olarak bununla gurur duyuyoruz. Din hizmetleri açısından bunun büyük bir kaynak ve imkân olduğunda kuşku yoktur. Ancak hafızların ne kadarından istifade ediyoruz? Bütün hayırseverler, cemaatler, hafızlığa büyük bir ilgi göstermektedirler. Bu konuda büyük emekler verilmekte, ciddi harcamalar yapılmaktadır. Ancak şu husus da belirtmemiz gerekiyor: Bizler bu konunun girdisini çıktısını, getirisini götürüsünü, kısaca bir muhasebesini yapmamız gerekiyor. Millet'in esas itibarıyla neye ihtiyacı vardır? Hepimiz biliyoruz ki, millet'in esas ihtiyacı sağlam dini, ahlaki eğitim almış fertlerin yetişmesidir. Hafız yetiştirmekle bu ihtiyacın karşılanacağı şeklinde yanlış diyebileceğimiz bir yanılgı olduğu anlaşılmaktadır. Hâlbuki hafızlık uygulamaları ile insanların dini eğitimlerini ayrı düşünmemiz lazımdır.

Bugün hafızlık konusunda şu problemlerin çözümüne yönelik adımlar atılmalıdır. 1-Hafızlık yapanlara Kur'an ahlakının kazandırılması konusunda nitelikli çalışmaların yapılması. 2-Hafızların, sonraki hayatlarında ezberlerini kaybetmemeleri ile ilgili programların zenginleştirilmesi. 3-Hafızların önemli bir kısmı, din eğitimi ve hizmetleri dışına kaymaktadır.

Dolayısıyla milletimizin dini değerleri yaşaması konusunda bu kaynaktan daha fazla istifade edilmesi yönünde çalışmaların yapılması. 4-Hafızlık sırasında, öğrencilere ayetlerin mesajını vermek için uygulamalar geliştirilmeli ve bu konuda öğretilere seminerler verilmeli. 5- Ülkemizde katlanarak artan hafız sayısına rağmen, Kur'an'ın muhtevasını bilen hocaların ve vaizlerin yeterli sayıda bulunmaması dikkate alınarak eğitim faaliyetleri çerçevesinde yeni programların geliştirilmesi.

Bugün binlerce hafıza rağmen, kürsülerimizde, camilerimizde, kurslarımızda ve Kur'an halkalarında Kur'an'ın anlatımı zayıf kalmaktadır. Kur'an'ı ezberlemiş, ancak onun mana ve muhtevasını bilmeyen on binlerce hafız vardır. Hâlbuki hafızlar, Kur'an'ın lafzı yanında manasını da topluma taşıyan insanlar olmalı değil midir? Güzel sesli hafızlar kadar, Kur'an'ı güzel anlayanlara da bu toplumun çok ihtiyacı olduğu izahından varestedir. Ne yazık ki, bizler bu hafızlarımıza islam bilgini/islam davetçisi olma idealini veremiyoruz. İlahiyatlara, akademik çalışmalara da pek yöneldiklerini göremiyoruz. Dolayısıyla hafız yetiştirme düzenlerimiz nitelik açısından mutlaka ele alınmalıdır. Bugün iller ve kurslar arasında daha çok hafız yetiştirme konusunda bir yarış olduğu anlaşılmaktadır. Elbette ki bu güzel bir şeydir. Ancak bu yarışın, hafız kazandırılması gereken birçok duygusal, zihinsel ve ahlaki vasfın, kişisel gelişimin ihmal edilmesine yol açtığı anlaşılmaktadır. Konunun pedagojik, psikolojik ve sosyal psikolojik yönleri vardır. Bunların ihmal edilmemesi gerekiyor. Şu halde, Kur'an hafız yetiştirme programları, Kur'an alimi yetiştirme programları olarak ele alınmalıdır. Hafızlarımıza mutlaka bir dava şuuru, İslam'a hizmet etme sevdası ve bir ilim aşkı verilmelidir. Burada bir zihniyet değişikliğine ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Bütün paydaşların, vakıfların, cemaatlerin, kurs yöneticilerinin ve hocaların bu konuda kendilerini gözden geçirmeleri gerekmektedir.

Kur'an'ın eğitimi ve anlaşılması

Kur'an üç şekilde korunmasından bahsedebiliriz. 1-Lafzının korunması, (Bunu Kur'an tarihi araştırır) 2-Tilavetinin korunması, (Tecvid, Aşere ve Takrib ilimlerinin alanına girer) 3-Manasının korunması, (Tefsir ilmi ilgilenir) Kur'an'ın, lafız ve manasının korunması gibi, seleften geldiği şekliyle onun okunuş ve kıraatının korunması da gereklidir. Dolayısıyla bizim bunun eğitimini yapmamız elbette ki önemlidir.

Diğer taraftan, bilindiği üzere, Kur'an'ın tilaveti ibadet sayılmıştır. Zaten tarihte insanların Kur'an'la olan bağlarını devam ettirmelerinin başka bir yolu da yoktu. Kısaca geçmişte Kur'an'la olan ilişki, onun lafızlarının tilavetiyle sınırlıydı. Bu anlamda tarihten günümüze, Kur'an'ı anlamadan okuma kültürü, anlayarak okuma kültürünün önüne geçmiştir. Ancak günümüze geldiğimizde, şartlar oldukça değişmiştir. Son yüz senede Kur'an'ın tefsiri ve meali sahasında, okuyan herkesin istifade edebileceği çok nitelikli çalışmalar yapıldı. Ancak Kur'an eğitim sistemlerimizin, hala büyük ölçüde eski anlayış ve uygulamalarını devam ettirdiklerini görüyoruz. Oysa Kur'an'ı anlamadan onun hedeflerine ulaşmamız, başka bir ifadeyle zihniyet, duygu ve amel değişimini gerçekleştirmemiz mümkün değildir. Kurslarda büyük ölçüde Kur'an eğitimi, sadece onun tecvit kurallarına göre öğretilmesi şeklinde devam etmektedir. Aslında yönetmeliklerde ve programlarda Kur'an'ı anlamaya yer verilmektedir. Ne var ki yönetici ve öğretilerinin bu konuları yeterince ciddiye almadıkları anlaşılmaktadır.

Bugün; 1-“Tashihi hurûf” programları kadar, “zihniyetlerin Kur’an’a göre tashihi”ne de çok ihtiyaç vardır. Çünkü zihinler bugün maddi ve dünyevi kodlara göre çalışıyor. 2-“Kur’an’ın hüsn-i tilavet”i kadar hüsn-i fehmine/güzel anlaşılması programlarına da ihtiyaç vardır. Çünkü Kur’an’ın olmadığı zihinleri din adına bir sürü hurafe ve yanlış anlayışların doldurduğu bir gerçektir. 3-“Kur’an’ı güzel okuma yarışmaları” kadar, Kur’an’ı güzel anlama yarışmalarına da ihtiyaç vardır. Şunu bir teklif olarak burada ifade ediyorum. Mesela Dini Yüksek İhtisas mezunları arasında böyle bir yarışma yapılabilir. Kur’an’ın anlam dünyasına girme konusunda hem eğitimcilerin eğitime alınması, hem de yönetmeliklerin ciddi bir şekilde uygulanması veya yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Genel olarak baktığımızda, personelimizin moral ve motivasyonunun yeterli düzeyde olmadığını görüyoruz. Dava şuuru, hasbilik, görev ahlaki açılarından baktığımızda, istenilen kıvamda olmadığımız, bir gerçektir. Bunun birçok sebebinden bahsedilebilir. Ancak bu sorunun, esas itibariyle Kur’an’ın aktif ve dinamik ruhunun iyi özümsememesinden kaynaklandığını düşünüyorum. Yine metodu gereği Kur’an, muhataplarını her daim cehde ve cihada, salih amele ve gayrete davet etmektedir. Şu halde, elindeki Kur’an üzerinde düzenli olarak düşünen bir hocanın, bir atalete, pasifliğe ve sorumsuzluğa kapılmasını ben düşünemiyorum. Zira Kur’an, ifade yerinde ise düşeni ayağa kaldırır. Kaldırdığı kişiyi yürütür. Yürüttüğü kimseyi de koşturur. Ancak bunun bir şartı vardır. Sahabe-i Kiram gibi hazarda ve seferde Kur’an’la beraber olmaktır. Onlar Kur’an’ın müjdeleriyle güler, uyarılarıyla ağlardı. Ayetleri duydukları zaman, tüyleri ürperir, tenleri ve kalpleri Yüce Allah’ı anmakla sakinleşirdi. (Zümer 39/23) Hepimizin vahye, dolayısıyla Allah Teala’ya böyle bir sevgiyle bağlanmaya çok ihtiyacımız olduğu kesindir. Teklifimiz ister tek başına isterse ders halkaları şeklinde olsun, Kur’an ayetleriyle düzenli olarak hemhal ve yoldaş olmamız, son derece önemlidir. Bu şuuru ve bu bilinci görevlilerimize mutlaka kazandırmamız gerekmektedir.

Din görevlileri, Kur’an ve irşad

Kur’an Ehl-i Kitap’tan bahseder, önceki vahiy topluluklarını değerlendirir. Onların ilahi kitapları unuttukları ve onlardan öğüt almadıklarını sık sık bizlere hatırlatır. (Maide 5/13-14) Dolayısıyla bugün insanların Kur’an’la olan ilişkileri, sadece folklorik, kültürel ve duygusal boyutlarda olmamalıdır. Bunların ötesine geçip anlamayı, düşünmeyi, ibret almayı da içermelidir. Avam kesiminin, çoğunlukla düşünme ve anlamayla pek bir işi yoktur. Ama bugün karşımızda sayısal olarak gittikçe artan, okuduğunu sorgulayan ve anlamak isteyen bir üniversite kuşağı vardır. İşte bu bizim için bir fırsat ve imkâna işaret etmektedir, bunu iyi değerlendirmeliyiz. Dolayısıyla gençlere Kur’an üzerinde düşünmeyi (tedebbürü) öğreten çalışmalarımız, seminerlerimiz ve programlarımız olmalıdır. Personel bu şekilde eğitilmeli ve bilinçlendirilmelidir. Din görevlilerinin Kur’an’a olan vukûfiyeti çok önemlidir. Çünkü Kur’an’la haşır neşir olan bir hoca, ayetlerle sosyal, kültürel, maddi ve manevi gelişmeler arasında birçok irtibat noktaları bulur. Ama görebildiğimiz kadarıyla, vaaz ve konuşmalarda belirli ayetlerin ötesine geçilememektedir. Dolayısıyla Kur’an’ın zenginliği sohbetlere taşınmamaktadır.

Burada ayrıca şunu da belirtmeliyim: Ülkemizde bazı bölgelerde veya çevrelerde olumsuz bir yaklaşım vardır. Şöyle ki, Kur’an’ı anlamak, onun üzerinde düşünmek veya ehil bir hocanın onu tefsir etmesi; bir hadsizlik ve ölçsüzlük olarak değerlendirilmektedir. Hatta

bunu haram olarak isimlendirenler de vardır. Neden? Çünkü Kur'an eski alimler tarafından anlaşılmış ve bitirilmiştir. Biz kimiz ki, Kur'an'ı anlamak bizim ne haddimize? deniyor. Böyle bir yaklaşım, Kur'an'la insanlar arasına duvarlar örmekten ve onu hayatın dışına çıkarmaktan başka bir anlam taşır mı? Hele az çok mürekkep yalamış bazı çevrelerde, böyle köhne bir anlayışın varlığını sürdürmesi anlaşılır gibi değildir.

Bilindiği gibi, Kur'an'da Allah (cc) tasavvuru ve ahirette hesap vermeye oldukça önemli bir yer verilmektedir. Çünkü bunlar adeta temel olup dini hayat ve pratikler bunlar üzerinde inşa edilir. Kur'an, insanlara ne kazandırdıysa bunlar sayesinde olmuştur, desek, herhalde mübalağa etmiş olmayız. İslam'ın üzerinde oturduğu bu iki temel unsuru insanlara yeterince anlatamadığımızı düşünüyorum. Hâlbuki Kur'an'ın tekrar tekrar insanlara hatırlattığı iki asıl konu bunlardır. Kur'an'ın neredeyse her sayfasında esma-i hüsnâ ve hesap günü hatırlatması vardır. Bunları tekrarlamakla müslüman zihniyeti inşa etmeyi hedefliyor. Eğer bunlar insanın zihnine işlemediği ve özümsemiyeceği takdirde, insandan ibadet, amel ve ahlak beklemeniz pek gerçekçi değildir. Günümüzde şehirleri, caddeleri kulluk, ibadet ve ahlak bilinçleri gittikçe zayıflayan insanlarla dolmuşsa, işte bunun sebebi, bahsettiğim inançların ve tasavvurların gittikçe kaybedilmiş olmasındandır. Bugün kafalar çok karışıktır, çünkü dine inandığını söyleyen insanların, zihin dünyaları ve varlık algılarına büyük ölçüde Kur'an şekil vermiyor. Duygular, düşünceler gayr-i islami dürtü, düşünce ve etkenlere bağlı olarak seyretmektedir. Çünkü müslümanlar Yüce Allah'a ve Kur'an'a iman ediyorlar, ancak neye inandıklarını bilmiyorlar. Kısaca şunu söylüyorum: İrşat faaliyetlerimizde bu iki asıla yani Allah tasavvuru ve hesap şuuru özel bir yer verilmelidir. Bilindiği gibi Mekke dönemi boyunca tam on uç yıl boyunca esas olarak bu iki umde ile müminler eğitilmişlerdir.

Bilindiği gibi, yaratılış ve doğa ile ilgili ayetlere başvurmak, Kur'an'ın en çok kullandığı metotlardandır. Çünkü Yüce Yaratıcı'nın sınırsız kudretini, eşsiz rahmetini görmenin ve onun sevgisini hissetmenin başka bir yolu yoktur. Nitekim daha ilk ayetlerde yaratılış konusuna temas edilir ve bu vahiy tarihi boyunca devam eder. Nazil olduğu dönemde Kur'an, bu konulara daha ziyade o günkü insanın bilgi dağarcığını esas alarak vurgular yapmıştır. Böylece muhatapları Yüce Yaratıcı'nın eşsiz ilmi, kudreti ve merhameti üzerinde düşünmeye çağırmıştır. Ancak bugün vaaz ve irşat faaliyetlerimizde söz konusu kevnî ayetlerden pek istifade edilmediği dikkat çekmektedir. Bu birinci sorundur, ikinci sorun da şudur: Kevnî ayetlere yer versek de, çağdaş bilimin bu konudaki muazzam birikiminden neredeyse istifade etmiyoruz. Hâlbuki başta gençler olmak üzere bu konulara çok büyük ilgi duymaktadırlar. Mesela, "Şüphesiz ki biz her şeyi bir ölçü ile yarattık" (Kamer 54/49) ayeti bunun örneğidir. Bu konuda bilimsel verilerden hareketle, Allah Teala'nın insana olan eşsiz lütfunu ve ihsanını görmek için söylenecek sayısız konu vardır. Yine insanın yaratılışı ve diğer bazı canlıların anatomileri ile ilgili ayetler bunlara örnektir. Kur'an, o günkü muhatapların bilgi düzeylerini dikkate alarak bu konulara yer vermiştir. Bugün biz de bu konuları günümüz bilgi seviyesini dikkate alarak anlatabiliriz. Hatta anlatmamız gerekir. Çünkü bu Kur'an'ın metodunun bir sonucudur. Tabi biz burada şunu teklif etmiyoruz. Zamanımızda çoğunlukla yapıldığı gibi, Batı'nın bilimini Kur'an'dan çıkarmak. Bu ayrı bir konudur. Bizim teklif ettiğimiz, ilgili ayetin açılımıyla ilgili muhatapları tefekküre ve ibrete sevk edecek bazı bilimsel noktalara işaret etmektir.

